

עכו

דו"ח סיור מספר 33

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

www.betzaleli.com

OREN BETZALELI
IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

3	תיאור הסיור
5	אתר 1: העיר העתיקה של עכו
5	נקודת הדרכה 1: הכניסה לעיר העתיקה
6	נקודת הדרכה 2: מוזיאון אסירי המחתרות
6	נקודת הדרכה 3: אולמות האבירים
6	נקודת הדרכה 4: כיכר גנואה
6	נקודת הדרכה 5: מנהרת הטמפלרים
6	נקודת הדרכה 6: הנמל הפיזאני
7	נקודת הדרכה 7: שער הים
8	נקודת הדרכה 8: חאן אלעומדן / מגדל השעון
9	נקודת הדרכה 9: בית כנסת הרמח"ל
9	נקודת הדרכה 10: חאן השווראדה (חאן הסוחרים)
9	נקודת הדרכה 11: מתוקים בשוק של עכו
9	נקודת הדרכה 12: מסגד אל-ג'זאר
10	נקודת הדרכה 13: תצפית מגג אכסניית אנא עכו
11	נקודת הדרכה 14: חומות עכו
11	נקודת הדרכה 15: השער היבשתי
11	נקודת הדרכה 16: השוק הלבן
12	אתר 2: מוזיאון אסירי המחתרות / מצודת עכו
13	נקודת הדרכה 1: הכניסה למוזיאון הכלא
14	נקודת הדרכה 2: מגדל המצודה / אגף ז'בוטינסקי
15	נקודת הדרכה 3: חדר הגרדום / אגף הנידונים למוות
15	נקודת הדרכה 4: חצר הכלא
18	אתר 3: אולמות האבירים
19	נקודת הדרכה 1: הכניסה למתחם אולמות האבירים
21	נקודת הדרכה 2: המרכז ההוספיטלרי
22	נקודת הדרכה 3: חדרי המגורים
23	נקודת הדרכה 4: האולם היפה
24	נקודת הדרכה 5: המרתף וחדרי האוכל
25	אתר 4: המנהרה הטמפלרית
26	נקודת הדרכה 1: הכניסה למנהרת הטמפלרים
26	נקודת הדרכה 2: מנהרת הטמפלרים

27

אתר 5: מסגד אלג'זאר

28

נקודת הדרכה 1: חצר המסגד

31

אתר 6: חומות העיר העתיקה

31

נקודת הדרכה 1: חומות אלג'זאר

תיאור הסיוור

תאריך הסיוור	27/12/2022	מזג אוויר צפוי	בהיר וקר
שעת התחלה	6:30	שעת סיום	16:00
מקום מפגש	גלילות	מקום פיזור	גלילות
מקומות איסוף והורדה נוספים	יקום, ינאי		
מדריך	שי רזן	טלפון מדריך	
אתרים מרכזיים	מוזיאון אסירי המחתרות, אולמות האבירים, מסגד אלג'זאר, החמאם, השוק והנמל, המנהרה הטמפלרית		

לוח זמנים

שעה	פעילות	הערות
6:30	יציאה מגלילות	
9:15	מוזיאון אסירי המחתרות	
10:30	אולמות האבירים	
12:00	כיכר גנואה	
12:15	מנהרת הטמפלרים	
13:00	מגדל השעון	
13:15	שוק עכו	ארוחת צהריים
14:00	מסגד אלג'זאר	
14:30	תצפית מגג אכסניית אנה עכו	
15:00	חומות העיר העתיקה	
15:45	השוק הלבן	

אתר 1: העיר העתיקה של עכו

נקודות ההדרכה ממוספרות לפי מספורן במפת הסיוור לעיל. חלק מהנקודות מתוארות באתרים משלהם, ואחרות מתוארות כאן.

נקודת הדרכה 1: הכניסה לעיר העתיקה

הכניסה לעיר מדרום

- אנחנו נכנסים לעיר מדרום, ובדרך לעיר העתיקה אנחנו עוברים על גשר מעל תוואי נחל הנעמן (ליד האיציטדיון). נחל הנעמן זרם בעבר באופן מפותל ביותר ונשפך באזור נמל עכו, אולם כשהבריטים מגיעים לארץ ומקימים את בתי הזיקוק הם מסיתים את תוואי נחל הנעמן, ומזרימים את מימיו בתעלות למפעלי הזיקוק לצורך קירור המתקנים.
- כמו כן בכניסה לעיר מדרום אפשר לראות את התל הקדום של עכו, שנקרא גם תל אל-פוחאר (תל החרסים) או תל נפוליאון, על שם הסיפור המפורסם על נפוליאון שצפה על העיר מהגבעה אבל לא הצליח לכבוש אותה. התל הוא מקומה של עכו מתקופת הברונזה, ועד לתקופה ההלניסטית, התקופה בה החלו הערים הקדומות לרדת מהתילים.
- לאחר הירידה מהתל עכו נודדת כמעט ק"מ מערבה ומתיישבת על הים במקומה הנוכחי. הנדידה מערבה יצרה בעיה הלכתית, שכן המקום המקורי של עכו נחשב לפי ההלכה היהודית כחלק מהארץ שבה מחויבות מצוות הקשורות בארץ, אולם במקום החדש שבו התמקמה העיר נחשב מחוץ לגבולות הארץ העתיקה. הבעיה ההלכתית גרמה, בין היתר, ליהודים להיקבר מחוץ לשטח העיר העתיקה ואף בחיפה.

הכניסה לעיר העתיקה

- החניה בעכו היא תמיד מחוץ לחומות, בחפיר או ברחובות שמקיפים את החומות. אם באים עם אוטובוס המקום היחיד זה החניה של אולמות האבירים, אבל גם שם אוטובוס לא יכול להחנות לזמן ארוך, בטח בתקופות עמוסות.
- בכניסה לעיר אפשר לקנות מגוון של כרטיסים משולבים למגוון אתרים, אפילו עד ראש הנקרא. כלא עכו, מסגד אלג'זאר ועוד מספר אתרים לא נכללים בכרטיסים המשולבים.
- בעכו היום יש מספר נדבכים, נדבך עות'מאני, שזה רוב האתרים שנראים מעל פני האדמה, ונדבך צלבני, שנמצא לרוב מתחת לאדמה.
- עכו היא העיר היחידה בארץ שזכתה פעמיים להכרה באתר מורשת עולמית, אחד בתור עיר שמשלבת שתי תקופות (צלבנית ועות'מאנית) באותו מתאר, והשנייה בתור עיר מקודשת לבהאים. בעיר יש נציגות ל-5 דתות מונותאיסטיות (יהדות, אסלאם, נצרות, דרוזים ובהאים).

- בניווט בעיר אפשר להיעזר בצורת הרחובות של העיר, שמסודרת ברחובות אורך ורוחב, כשרחוב האורך המרכזי הוא רחוב השוק.

נקודת הדרכה 2: מוזיאון אסירי המחתרות

- <<<ראו אתר 2 – מוזיאון אסירי המחתרות>>>

נקודת הדרכה 3: אולמות האבירים

- <<<ראו אתר 3 – אולמות האבירים>>>

נקודת הדרכה 4: כיכר גנואה

- כיכר גנואה נמצא מדרום לרובע ההוספיטלרי. מהרובע ההוספיטלרי יצא רחוב, שהיו נמצא מתחת לרחוב המודרני, רחוב שמגיע לרובע של תושבי גנואה.
- הצלבנים הגיעו לארץ דרך היבשה, וכבשו את הארץ דרך היבשה. הצלבנים ניסו לכבוש גם את ערי החוף, אבל הם לא מצליחים, מכיוון שערי החוף זכו לסיוע דרך הים.
- הצלבנים מחפשים עזרה, והם פונים לקומונות ים איטלקיות שיבואו לעזרתם מכיוון הים. את האיטלקים מסע הצלב לא עניין וירושלים לא עניינה אותם, אבל הם היו מעוניינים בטריטוריה בערי החוף.
- כאשר צרים הצלבנים על העיר צור נחתם הסכם בין המלך הצלבני לקומונה של וונציה, ובמסגרת ההסכם מתחייבים הצלבנים להעניק לוונציאנים כנסייה, רחוב או רובע שלם, וכן כיכר ופיאצה ובית מרחץ, פטורים ממיסים כאילו היו רכוש המלך הצלבני. בכנסייה יתפללו הוונציאנים לקדוש שלהם, סן מרקו.
- כך גם היה ההסכם בין הצלבנים לגנואזים, שקיבלו בעכו אוטונומיה מוחלטת על מספר נכסים בעיר. הגנואזים גם קיבלו אישור לנהל לעצמם את המסחר בינם לבין עצמם תוך שימוש במידות ובמטבעות שלהם, ולא במידות ובמטבעות שהיו נהוגות בממלכה הצלבנית.
- הרובע הגנואזי היה מוקף בחומה, כדי להגן עליהם מאויביהם המושבעים – הוונציאנים, שגם להם היה רובע אוטונומי בעכו.
- פחות או יותר בתקופה שבה עכו הצלבנית חרבה, ב-1291, החלה לקום גנואה המודרנית. אפשר להניח שיש דמיון בין גנואה של ימינו לבין איך שנראה הרובע הגנואזי, ושהצבעוניות והשמחה שמאפיינים את גנואה היום אפיינו גם את הרובע הגנואזי של עכו בתקופה הצלבנית.

נקודת הדרכה 5: מנהרת הטמפלרים

- <<<ראו אתר 4 – המנהרה הטמפלרית>>>

נקודת הדרכה 6: הנמל הפיזאני

- מאחורינו מבנה לבן של כנסייה פרנציסקנית שפונה דרומה לכיוון ירושלים. הכנסייה היא מודרנית, מהתקופה העות'מאנית. סביר להניח שמתחתיה יש בית כנסת.
- ממערב לנו הרובע הפיזאני, רובע תושבי פיזה. למטה מתחנינו, מתחת לחומה לכיוון הים - "הנמל הפיזאני". השם מקורו בטעות, שכן מעולם לא היה במקום נמל.

נקודת הדרכה 7: שער הים

- אנחנו יורדים מהחומה שנמצאת מעל "הנמל הפיזאני", ורואים מימיננו את מסעדת אבו כריסטו המפורסמת. מסעדת אבו כריסטו יושבת בצמוד לנמל עכו, בנקודה בה ישב שער הים של העיר.

נקודת הדרכה 8: חאן אלעומדן / מגדל השעון

- מגדל השעון נבנה לכבוד מחמוד עבדול חמיד השני, שהיה הסולטן האחרון של האימפריה העות'מאנית. הוא ביקש שיקימו שעונים לכבודו בכל רחבי האימפריה, ובארץ נבנו לכבודו 6 מגדלים, ביניהם בירושלים (שער יפו), יפו, עכו ועוד.

- המגדל עצמו הולבש על מבנה חאן קדום, חאן אלעומדן. בראש המגדל אפשר לראות את השעון, שבכל פאה של המגדל הספרות של השעון מוצגות בשפה אחרת.

- מחמוד אלחמיד בנה את הרכבת החיג'אזית ופיתח את האימפריה, אבל מצד שני היה גם פראנואיד גדול. הוא שינה את חוקת האימפריה וביטל את המגבלות שהיו על סולטן. הוא גם היה שמרן גדול, והיה מאמין אסלאמי דתי מאוד.

- הסולטן עבדול חמיד גם היה זה שיצר, לראשונה, סמל לאימפריה העות'מאנית. סמל האימפריה מוטבע על מגדל השעון, והוא מייצג את החיבור בין האסלאם (ירוק) לבין טורקיה (אדום), תוך הדגשת הסולטן העות'מאני כשליט על כל

המוסלמים. כמו כן מוטבעים בסמל האימפריה גם כלי נשק, חלקם מסורתיים וחלקם מודרניים, וכן עיטורי כבוד וגבורה שהעניקה האימפריה העות'מאנית, בהם עיטור שהוענק רק לנשים (העיטור השמאלי).

- בפגישתו עם הרצל התנגד עבדול חמיד נחרצות לתת ליהודים צ'רטר על ארץ ישראל. במקביל עלו שמועות באימפריה שהיהודים מימנו את מתנגדי אלחמיד.
- ארדואן, מנהיג טורקיה הנוכחי, הוא מעריץ גדול של אלחמיד. עד היום זכרו מואדר בטורקיה, ובין היתר מוקרנת בטלוויזיה הממלכתית בטורקיה סדרה המציגה את הסולטן עבדול חמיד ואת הציונים שמאיימים על שלטונו.

נקודת הדרכה 9: בית כנסת הרמח"ל

- במשך תקופות ארוכות בהיסטוריה עכו היוותה את השער המרכזי לארץ ישראל, כאשר לימים יפו היוותה לה תחרות.
- בעכו צומחת קהילה יהודית ענפה. לא מעט חכמים יהודים מגיעים לעכו, כמו הרמב"ן. במאה ה-18 מגיע לעיר הרמח"ל, רבי משה חיים לוצאטו, איש רוח ודת ממוצא איטלקי.
- ליהודים היה בית כנסת בעכו, ששמו היה בית הכנסת של אחאב, אבל מקומו של בית הכנסת הוא במקום שבו נמצא היום מסגד שנבנה ע"י דאהר אל עומר. דאהר על עומר מזיז את היהודים לרובע הגנוזי, ושם נמצא היום בית הכנסת על שם הרמח"ל, אולם הקשר בינו לבין הרמח"ל אינו מוכח.

נקודת הדרכה 10: חאן השווארדה (חאן הסוחרים)

- בתקופה העות'מאנית ברחבי הארץ פוזרו חאנים במרחקים של כ-25 עד 30 ק"מ, מרחק הליכה של גמל ליום. בעכו העות'מאנית 5 חאנים, חאן החמורים (אכסניית אנא), חאן אל שונה, חאן אל פוראנג'י (במקור החאן של הונציאנים, ליד מגדל השעון), חאן <<חסר לי אחד>> והחאן האחרון חאן השווארדה, חאן הסוחרים.
- גם חאן הסוחרים יושב על מבנה צלבני קדום. בחאן היו שתי קומות, קומת קרקע נועדה לבהמות וקומה שניה לבני האדם. במרכז החאן מתקן מים דמוי סביל, מתקן מים לטובת הציבור. מהמילה סביל הגיעה המילה באנגלית "סביל", שירות ציבורי.
- בפנינת החאן מגדל עם חרך ירי. זהו מגדל צלבני, שלפי מקורות מסוימים הוא היה חלק ממנזר של אחיות פרנציסקניות. כשהמוסלמים כובשים את עכו אם המנזר חוששת שהנזירות יאנסו, ומורה לנשים להשחית את פניהן. כשהגיעו המוסלמים הם רואים את הנשים המכוערות, ורוצחים את כולן.

נקודת הדרכה 11: מתוקים בשוק של עכו

- עד המאה ה-16 לא היה בארץ ישראל מתוק. האפשרויות היחידות להמתיק, עד אותה עת, היו תמרים, ענבים ותמצית של פירות או פירות מיובשים.
- העות'מאנים מביאים לארץ בצק עלים מיוון, מחברים אותו עם פיסטוקים מדמשק, ויוצרים את הבקלאווה, משפחה שלמה של מתוקים. הרעיון הוא של שכבות בצק דקות, עליהן מילוי, ועליהן עוד שכבות של בצק, ואופים את הכל. על זה שופכים סירופ של סוכר עם מי ורדים שבושלו ביחד.
- פטנט נוסף שהעות'מאנים מביאים הוא בצק שמועבר דרך נפה, ויוצר את הקדאיף. מהקדאיף יוצרים כלי קיבול למילוי, בצורת קן ציפור או אחרים.
- כשהפיסטוקים והאגוזים הפכו יקרים, נעשה שימוש בחומר זול, ונוצרה משפחה של כנאפה. משפחה נוספת של ממתקים, שעשויים מסולת – בסבוסה.

נקודת הדרכה 12: מסגד אל-ג'זאר

- <<ראו אתר 5 – מסגד אלג'זאר>>

נקודת הדרכה 13: תצפית מגג אכסניית אנא עכו

- אכסניית אנא נבנתה במקום בו שכן בעבר אחד מחמשת החאנים של עכו, חאן החמורים.
- אפשר, בתיאום מראש, לקחת קבוצות לגג המבנה, שם יש תצפית פנורמית יפהפיה לעיר העתיקה של עכו.
- התמונה למטה מראה את הנוף הנשקף מגג האכסנייה במבט לכיוון מערב. מבנה הכיפה הבולט הוא מסגד אלג'זאר.

- במבט לכיוון מזרח אפשר לראות שרידי החומה הצנועה יחסית של דאהר על עומר, ואחריה את החומה המאסיבית של אלג'זאר. כמו כן אפשר להבחין למטה בכיכר בבריכת מים, אליה הובלו המים מחוץ לחומה בצינור (אפשר לראות סימון על הכביש שהולך לכיוון החומה), וממנה הובלו המים לעיר באמצעות אמת מים (אפשר לראות סימון על הכביש לעבר חניות הנכים). את אמת המים עצמה אפשר לראות כמעט בשלמותה בחצר האכסנייה, והאמה אף חוצה את חדר האוכל של האכסנייה.

נקודת הדרכה 14: חומות עכו

- <<<ראו אתר 6 – חומות העיר העתיקה>>>

נקודת הדרכה 15: השער היבשתי

- זהו השער היבשתי העיקרי לעיר בתקופה העות'מאנית. בשער זה נחסמה המשאית של כוחות האצ"ל בבואם לשחרר את אסירי המחתרות (ראו פירוט באתר 2 – מוזיאון אסירי המחתרות).
- השער בנוי בצורת "ר", כדי להאט כניסה של סוסים לתוך העיר. דלתות השער עשויות שני לוחות מתכת וביניהם עץ, כדי להקל את משקל השער. החסרון הוא שהשער לא חסין לחיצים חודרי מתכת, שאפשר היה באמצעותם להבעיר את לוח העץ ולשרוף את השער.

נקודת הדרכה 16: השוק הלבן

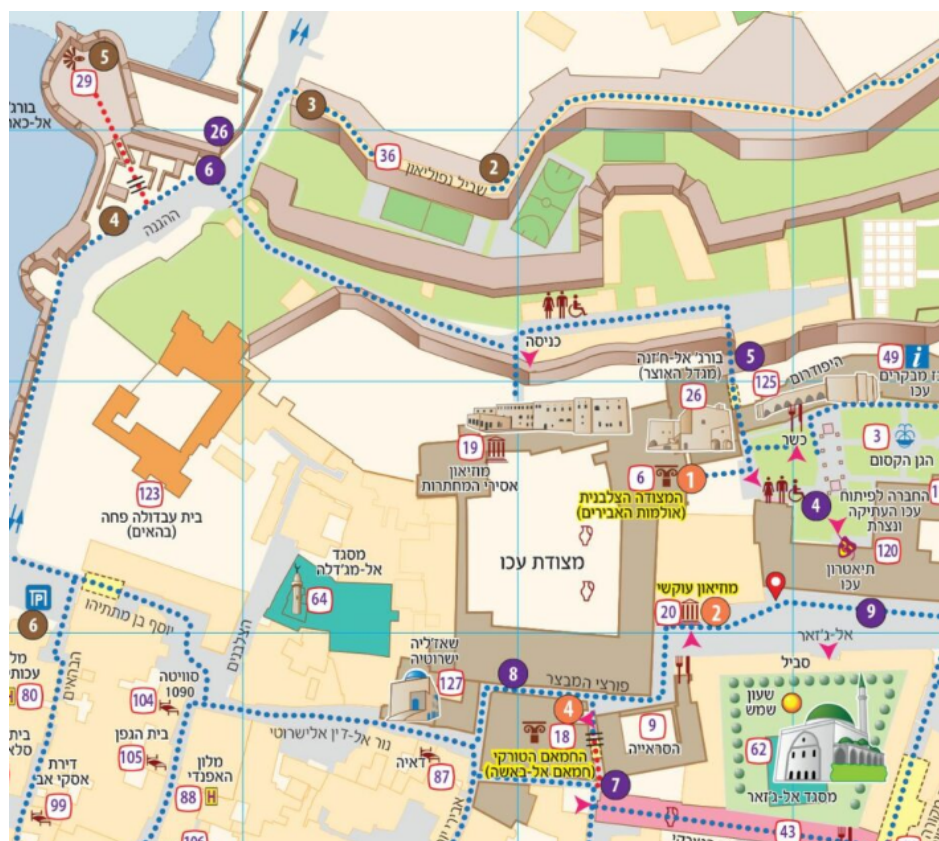
- השוק הלבן נבנה בתקופת דאהר אל עומר. במקור היה השוק בנוי מעץ, עם קשתות וחנויות משני צידיו.
- כמה שנים לאחר מכן פרצה שריפה בחנות של יהודים בשוק, חנות שהייתה בבעלות אסלן היהודי.
- השוק נבנה מחדש ונצבע בלבן, ומכאן שמו – השוק הלבן.
- בכניסה לשוק מצידו המזרחי אפשר לראות שרידים של סביל, ובצד המערבי אפשר לראות משמאל את עמדת השומר, שהיום משמשת כחנות.
- מאוחר יותר השוק הפך למרכז של בעלי מלאכה עם התפתחות השווקים האחרים של העיר.

- לאחר שנבנה הועבר השוק לידי הקדש (וואקף). המשמעות היא שהמבנה הועבר לרשות הציבור והקהילה, אולם ליורשי הבעלים המקורי מובטחת הכנסה לכל חייהם מהכנסות השוק.
- כיום השוק משמש בעיקר למסעדות.

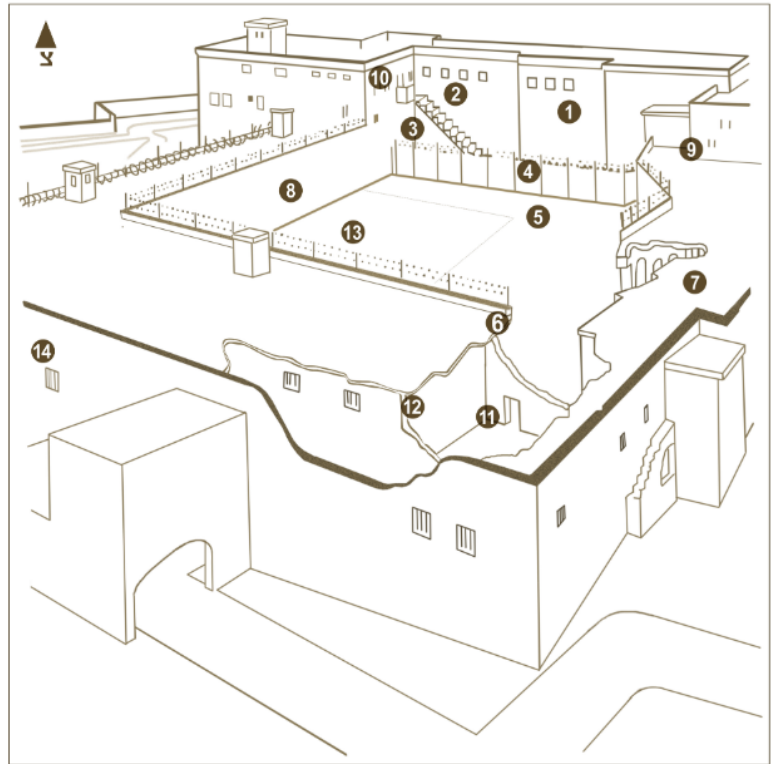
אתר 2: מוזיאון אסירי המחתרות / מצודת עכו

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ה': 8:30 – 16:00 ו': בתיאום לקבוצות	טלפון: 04-9911375 אימייל: Hdakko_Museum@mod.gov.il	עכו העתיקה, רח' ההגנה 10.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר/סטודנט – 20 ₪. נוער (5-18) – 15 ₪. אזרח ותיק/גמלאי צה"ל – 15 ₪. נכה ביטוח לאומי – 10 ₪. בני משפחות שכולות: ללא תשלום.	כן	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	באזור
הערה	המקום מתוחזק ע"י משרד הבטחון, ולכן הוא סגור בשבת. בימי רביעי אי אפשר לעלות למגדל, מכיוון שזה יום שמור לעולי רגל בהארים.	

סביבת האתר

1. Administration Wing	1. אגף המנהלה
2. The Hospital	2. בית החולים
3. The Gallows and the Memorial Floor	3. חדר הגרדום וקומת ההנצחה
4. Visitors Wall	4. קיר המבקרים
5. The Prison Yard	5. חצר הכלא
6. Arab Prisoners Wing	6. אגף האסירים הערבים
7. Jewish Prisoners Wing	7. אגף האסירים היהודים
8. Service Wing	8. אגף השירותים
9. Workshops	9. בתי המלאכה
10. Jabotinsky Wing	10. אגף ז'בוטינסקי
11+12. The iron gates that were broken through during the break-in	11+12. שערי הברזל שנפרצו בפריצה לכלא
13. Archaeological Excavations	13. החפירות הארכיאולוגיות
14. Break-in point	14. נקודת הפריצה

נקודת הדרכה 1: הכניסה למוזיאון הכלא

- אנחנו נמצאים בכניסה הרשמית לכלא. מולנו מבנה עם חלונות כחולים ונקרא מרכז אברהים פאשה, מקום קדוש לבאים שרכשו את המקום.
- ממערב רואים את מלון האפנדי של אורי בורי, אחד מבתי האמידים העתיקים של עכו, עם מרתף צלבני. לידו צריח של מסגד מג'דלה שהוקם ע"י מוסלמים שהגיעו ממג'דלה (מגדל העמק). הכיפה הכחולה היא מקום מפגש לבני הקהילה הסופית (תזאווייה) – עזווייה (זווית) טאזריקה (הדרך הסופית) שאזלאיה (הזרם הסופי הספציפי שנמצא במקום).
- הדבר העיקרי שרואים מכאן הוא המגדל הפינתי של המצודה (לימים כלא), שם התגורר במשך כמה שנים בהא עולא. חסידיו היו מגיעים לכאן כדי לראות אותו ולהתפלל. ולמטה רואים שער צלבני וחפיר.
- המצודה נבנתה בתקופה העות'מאנית כמבנה השלטון המרכזי. הועת'מאנים הקימו כאן קישלה, ורק בתקופה הבריטית הפך המקום לבית כלא.

נקודת הדרכה 2: מגדל המצודה / אגף ז'בוטינסקי

- ב-1868 מגיע למקום המנהיג הבהאי עולאא, ומקבל חדר במגדל שאליו הוא מרותק למשך שנתיים. משם הוא עובר לגור במספר בתים נוספים ברחבי העיר.
- ב-1870, כשההאא עולאא נמצא במגדל, מגיע בנו לבקר אותו. הוא עולה לגג לעשות מדיטציה, ואז נופל דרך התקרה למבואת הכניסה למגדל ונפצע קשה. הוא שוכב פצוע על הרצפה, ולפני מותו הוא אומר "אבא, מי יתן וקורבני יוציא אותך לחופשי", ואכן לא הרבה זמן לאחר מכן הבהאא עולה משוחרר.
- לימים משפצים הבריטים את המגדל, מבטנים את הגג של מבואת הכניסה וסוגרים את החור שהיה קבוע בה. כשהבהאים מגיעים לשפץ את המקום בשנים האחרונות, הם חושפים את הרצפה המקורית של החדר, מחדשים את הפתח בגג, והמקום הופך לאתר עלייה לרגל שמקדש את אותו אירוע.
- שנים לאחר האירוע עם הבהאא עולאא ובנו, מגיע ז'בוטינסקי לארץ ומתיישב בירושלים. הוא מרגיש שיש תסיסה ערבית בארץ, במיוחד בעקבות אירועי תל חי, ומבקש מהבריטים להקים כוח הגנה. הבריטים מסרבים, אולם לאחר מאורעות נבי מוסא בירושלים ב-1920 הוא אכן מקים כוח הגנה. בעקבות זאת נעצר ז'בוטינסקי ע"י הבריטים, נשפט ל-15 שנות מאסר עם עבודות פרך, ונשלח גם הוא למצודה בעכו, שבינתיים הפכה ע"י הבריטים לבית לכלא.
- לאחר כמה חודשים הוא מקבל הקלה וחנינה ע"י הנציב הבריטי האזרחי הראשון, הלורד הרברט סמואל, שחנן גם את מנהיגי הערבים ובהם חאג' אמין אל-חוסייני, שמונה למופתי הירושלמי.

נקודת הדרכה 3: חדר הגרדום / אגף הנידונים למוות

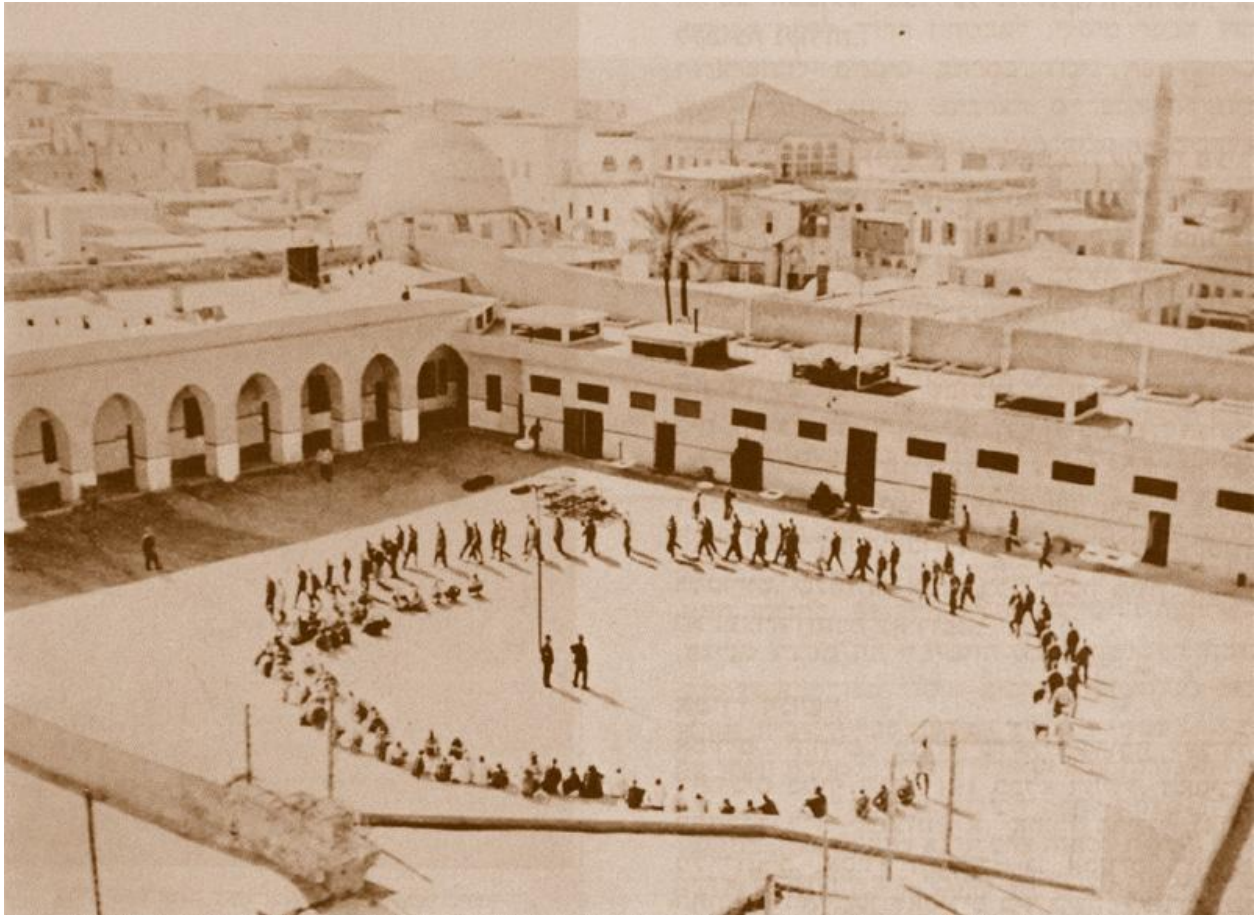

- השלטון הבריטי באזור מתחיל ב-1918, והבריטים מחליטים להשתמש במקום בתור בית כלא, שמועד בראש ובראשונה לאסירים פליליים, מנהיגי המרד (יהודים

- וערבים) ומעפילים. החל מ-1946 המקום משמש בעיקר ללוחמי המחתרות היהודיים.
- בשנות ה-40 מגיעים לכאן מספר גדול של חניכי קורס קצינים של ההגנה שנתפסו ע"י הבריטים. לאחר מכן הגיעו לכאן בעיקר לוחמי אצ"ל ולח"י. כמו כן מגיעים לכאן נידונים למוות יהודים שנשפטו בירושלים (עולי הגרדום), וזאת בשל העובדה שהכלא יושב בלב אוכלוסייה ערבית, בניגוד לכלא השני של הבריטים בירושלים, שבה להוצאה להורג של יהודים יש פוטנציאל נפיץ. לכן נקרא המקום מוזיאון עולי הגרדום.
- באגף הנידונים למוות לבשו האסירים חליפות אדומות. מחוץ לחדר יש קיר בטון עם מדרגות. הקיר הפריד בין המבקרים לאסירים, כשהמבקרים עלו על החומה ונופפו ליקיריהם לשלום.
- מחדר הגרדום אנחנו עוברים לחדר הסמוך, חדר הרוגי המלכות בעידן התקומה. עולי גרדום היא הגדרה פונקציונלית, בעוד ש"הרוגי מלכות" היא הגדרה ערכית שנדרשת לשאלה מי זכאי לה. המושג "הרוגי מלכות" שאול בתקופת מרד בר כוכבא (רבי עקיבא למשל), שבעת החדשה מתייחס ללוחמים שהוצאו להורג למען הקמת מדינת ישראל.
- הבעיה היא שזוהי הגדרה בעייתית. אבשלום פיינברג נמצא ברשימה, למרות שהוא לא הוצא להורג. ישנם הרוגי מלכות שהוצאו להורג גם במדינות אחרות, כמו מצרים. מרדכי שוורץ, לדוגמא, נתפס עד 1977 כרוצח שהוצא להורג, אבל עם עליית הליכוד לשלטון שונתה ההגדרה והוא הוכר כהרוג מלכות.
- ההוצאה להורג בוצעה בשעות בוקר מוקדמות, אבל אסירים אחרים העידו שלפני ההוצאה להורג נשמעה שירה עמומה של התקווה, ואז נשמעה טריקה חזקה של דלת הרצפה.
- חלק מהנידונים למוות הגיעו למקום מבית הכלא בירושלים, והם היו אחת הסיבות הראשיות לתכנון הפריצה לכלא עכו.

נקודת הדרכה 4: חצר הכלא

- חצר הכלא משמש את האסירים כדרך להעביר את הזמן, ובין היתר הם הולכים ברגל בחצר הכלא במעגלים.

מאת לא ידוע - ארכיון ההגנה http://www.hahagana.org.il/show_item.asp?levelid=59870&itemid=48327&itemtype=3&prm=t=2, נחלת הכלל

- האתר נחפר בשנים האחרונות על מנת לחשוף את האתר הצלבני שנמצא מתחת למפלס החצר. תמונות/ציורים מהמאה ה-17 מראים שהמתחם הצלבני הנמוך היה חשוף כבר אז, ואפשר היה לראות את גרם המדרגות העצום, אבל בשלב מסוים נבנתה רצפה שהיוותה את רצפת החצר.

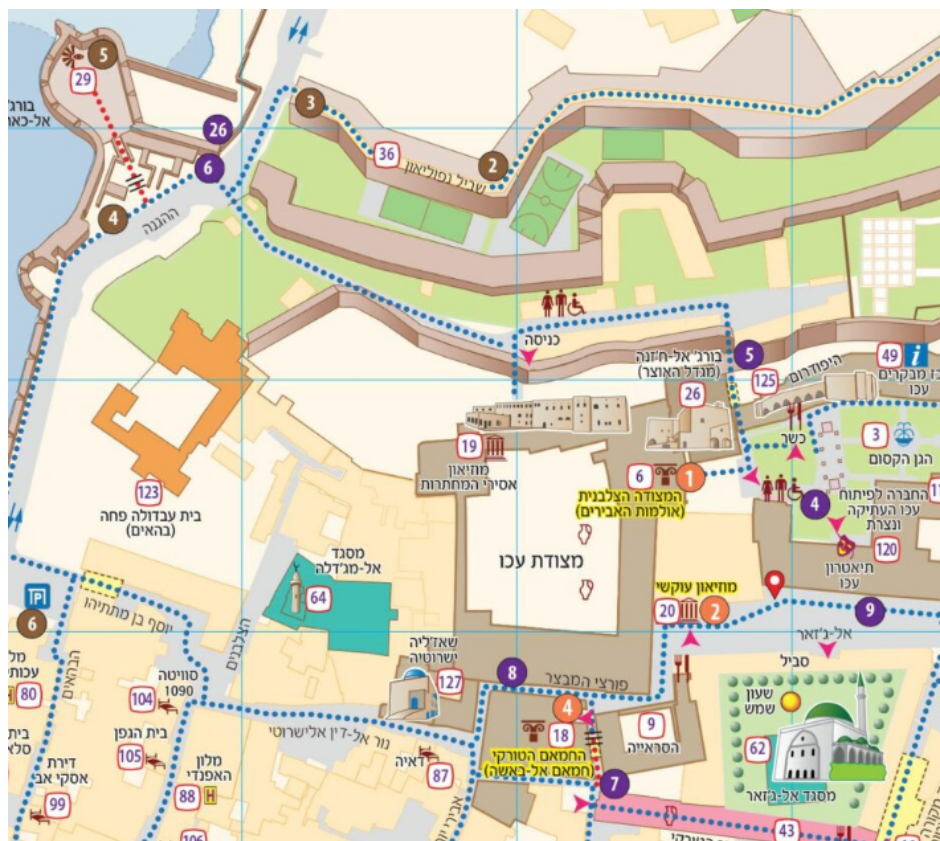

- ב-1946 מגיע לכאן קבוצה גדולה של אנשי אצ"ל שמצטרפת לאסירי לח"י והגנה שהיו כאן עוד קודם, והם מתחילים מחפשים דרכים לצאת לחופשי. הם הולכים לספריה ומוצאים ספרים שמספרים על העיר עכו. באחד הספרים הם קוראים שמתחת לכלא יש אולמות צלבניים. הם מחליטים לחפור למטה, אבל מגיעים לדרך ללא מוצא, ותוכניתם נגזזת.
- התוכנית השנייה אותה הם מתכננים הייתה לברוח דרך האגף הדרומי הצמוד לרחוב. הם יוצרים קשר עם אנשי האצ"ל בחוץ שישתפו איתם פעולה לצורך הוצאת התוכנית לפועל. תוכנית הפעולה משולבת ע"י פעולה מבפנים, לפרוץ את השער שמוביל לאגף הדרומי, ופעולה מבחוץ, שתפוצץ את הקיר הדרומי ותאפשר לאסירים לברוח.
- לכלא מוברחים חומרי נפץ בתוך פחי ריבה, ומרעומים בתחתית כפולה של פחי שמן. התוכנית מוגבלת ל-41 אסירים, מכיוון שנמצא מחבוא רק ל-41 בורחים מחוץ לכלא.
- הרעיון המקורי היה לתזמן את הפריצה לאפריל 1947, לפני ההוצאה להורג של ארבעת הנידונים למוות מירושלים, אבל היא נדחתה למאי.
- ע"מ לבצע את הפעולה לקחו מספר אנשי אצ"ל, עשו להם תספורת צבאית ומדים של הצבא הבריטי, והם הורו להתנהג כמו חיילים בריטיים. בכניסה לעכו הם התפצלו לכוחות משנה, כשאחד הכוחות היה אמור להגיע עם משאית עד לחומות הכלא.
- כדי להגיע לגובה החלון, שאותו היו אמורים לפוצץ, היו אמורים אנשי האצ"ל לטפס על גבי המשאית, במסווה של טכנאים שבאו לתקן את קו הטלפון. אולם בכניסה לעיר נתקעת המשאית, שלא מצליחה להיכנס בגובה השער הנמוך.
- בדרך לעיר היו תקלות נוספות, ובהם טנדר של לוחמי האצ"ל שנתקל ביחידה בריטית שרחצה בים, וחלק מהלוחמים נפגעים ונלקחים בשבי. תקלה נוספת הייתה שלא כל הלוחמים ידעו שנגמרת הפעולה, והם נשארים בעיר, נתפסים וחלקם מוציאים להורג.
- למרות הכל הפעולה מצליחה, 41 לוחמים יוצאים מהכלא, אבל המשאית לא נמצאת שם לחכות להם, ועליהם לרוץ החוצה מהעיר ולחלץ את דרכם מבין תושבי העיר הערבים שזורקים עליהם אבנים. לבסוף הם מגיעים למשאית, שיוצאת לכביש עכו-צפת, ומפזרת את האסירים ברחבי הארץ. מתוך 41 בורחים מגיעים ולחופשי ממש הגיעו קצת יותר מ-20, כאשר השאר נתפסו או נהרגו ואף הוצאו להורג.
- הפעולה הייתה הצלחה גדולה, והיא קרתה תוך כדי ביקורה של וועדת אונסקו"פ בארץ, ואולי אף השפיעה על החלטת הוועדה לסיום המנדט.
- בין המשוחררים היה מיכאל אשבל, שנידון למוות בכלא ירושלים ועונשו הומר למאסר עולם. מיכאל אשבל היה בין הפורצים מבפנים, והוא נהרג בתוך הכלא בזמן הפעולה. הוא כתב את השיר המפורסם "עלי בריקדות".

אתר 3: אולמות האבירים

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ה', שבת: 9:00 – 18:00 (בשעות חורף) ו': 9:00 – 16:00 כניסה אחרונה שעה לפני הסגירה	טלפון: 04-9956706 אימייל: info@akko.org.il	ויצמן 1, עכו
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
49 ₪ כרטיס משולב לכל אתרי עכו העתיקה	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	באזור

סביבת האתר

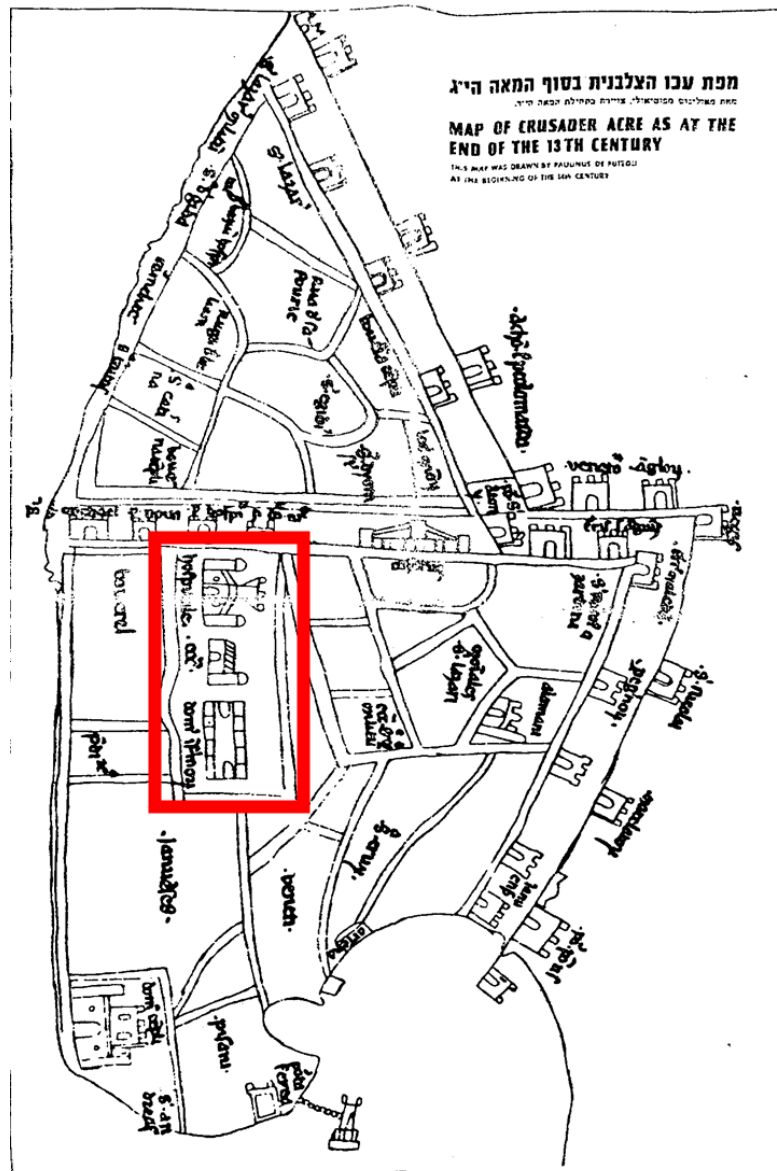
מפת האתר (מסלול משוער)

נקודת הדרכה 1: הכניסה למתחם אולמות האבירים

- לעכו הצלבנית יש שלושה מקורות ידע: חפירות ארכיאולוגיות שמעידים על נוכחות צלבנית, מפות מהתקופה הצלבנית ותיאורים של נוסעים ועולי רגל מהתקופה שקדמה לצלבנים, מהתקופה הצלבנית עצמה ולאחריה.

- האתרים הצלבניים בנויים באופן מובהק על תוואי האתרים הערביים שקדמו לצלבנים, ולכן תיאורים של נוסעים שקדמו להם עוזרים לנו להבין את העיר בתקופה הצלבנית.
- אל מוקדסי מתאר את העיר ואת הנמל, ומזכיר שהנמל נבנה ע"י אבן טלול, המושל המצרי. נוסע נוסף מתאר שהעיר בנויה על גבעה (התל של עכו), והוא מתאר שבמרכז העיר נמצא מסגד גדול, ליד קברו של נביא צ'לאח.
- לפי התיאורים שקדמו לצלבנים העיר בצורת מלבן, שמתחילה בעין אל בקר במזרח, ומסתיימת כ-1,200 מערבית לשם. המשמעות היא שרובה של העיר העתיקה של ימינו כלל לא נמצא בתוך חומות העיר כשהצלבנים מגיעים למקום.
- ב-4 ביולי 1187, קרב קרני חיטים, נופלת ממלכת ירושלים בידי האיובים. במסע הצלב השלישי נכבשים חלקים מהארץ שוב, ועכו נקבעת כבירת הצלבנים, ותוואי העיר משתנה. העיר מתקדמת צפונה כדי להכיל את הצלבנים שמתפנים ממרכז הארץ, ומקבלת צורה של ריבוע מוקף בחומות כפולות.
- לאחר מכן נוסף רובע חדש בצורת משולש מצפון לעיר, שאותו אפשר לראות גם במפות עתיקות של העיר. חלוקת העיר לרובעים משרתת את המבנה החברתי של הצלבנים, שמכילים את הכנסייה, את השלטון, ואת תושבי העיר שהגיעו ממקומות שונים באירופה, שכל אחד מהם היה צריך רובע משלו.

- בדגם עכו מימי הצלבנים, שנמצא במרכז המבקרים (1# במפת האתר) אפשר לראות את מבנה העיר מהתקופה. במרכז העיר הקדומה (הפונדה), באזור החומות המזרחיים של ימינו, יושב הפטריארך. באזור הנמל יושב ה"קטנא", מקום גביית המיסים, וביניהם ישנו "ויה רג'יס" (דרך המלך), שעל התוואי שלה יושב היום השוק, וכנראה ישב שם השוק העתיק גם כן.

- מעבר לשלטון נמצאים המסדרים, רובע ההוספיטלרים קרוב למרכז השלטוני ממערב. הטמפלרים לוקחים לעצמם מקום מרוחק מההוספיטלרים, ומתיישבים בפינה הדרום מערבי. הקומונה של גנואה שמגיעה לעיר, ומחפשים רובע במקום הכי קרוב לנמל, רובע גנואזי (היום כיכר גנואה). הונציאנים רוצים קרבה לנמל גם כן.

נקודת הדרכה 2: המרכז ההוספיטלרי

- ארמון ראשי המסדר, ההוספיטלריום, שמופיע במפה הצלבנית (מוקף באדום), נמצא ועליו נבנתה המצודה העות'מאנית. החלק המבנה השני שמופיע הוא הכנסייה, וגם היא התגלתה. המבנה השלישי, שעדיין לא התגלה.
- בשנת 1920 הופכים הבריטים את המצודה העות'מאנית לבית כלא, וכמפקד הכלא התמנה קצין בריטי שכוונה בפי המקומיים אבו ג'ורג'.
- אבו ג'ורג' היה, כמו בריטים רבים אחרים, ארכיאולוג חובב, והוא מגלה שמתחת לכלא ישנם אולמות צלבניים. אבו ג'ורג' גילה את האולמות כשהוא שומע את האסירים חופרים ברצפת הכלא כדי לברוח. אבו ג'ורג' מניח לאסירים לחפור, כשהוא יודע שגם אם יגיעו למטה הם לא יוכלו לברוח. ואכן כך היה, כשיוצאים האסירים מהמנהרה אותה חפרו, הם מוצאים שם את אבו ג'ורג', ויותר הם לא חפרו למטה.
- החלל התת קרקעי נוצר כשדאהר על עומאר מילא את החללים העפר, אולם העפר שוקע עם השנים, ונוצר החלל הקטן מתחת למצודה העות'מאנית. עובדת קיומם של החללים מפורסם בספר, והספר מוצא את דרכו לספרייה של הכלא ומשמש את האסירים.
- כשמדינת ישראל מגיעה היא חופרת את האולמות במימון אמריקאי, שהתנו את המימון בחפירת אתרים יהודיים, נוצרים וערבים במקביל. האתר היהודי שנחפר במימון אמריקאי הוא תל מגידו ובית שערים. האתר הנוצרי הוא מבצר עתלית, ועם האתר המוסלמי הייתה בעיה, שכן אין הרבה אתרים ארכיאולוגיים מוסלמים

בארץ, ולכן משכנעת ממשלת ישראל שהאמריקאים יממנו את חפירת שבטה הנבאטית, שכן מקורם של הנבאטים היה מחצי האי ערב. לבסוף מימנו האמריקאים גם את החפירות בעכו.

- המצודה העות'מאנית שנבנתה תואמת באופן מלא במתווה שלה את המצודה הצלבנית שנבנתה מאות שנים לפנייה. כמו כן גם תוואי הרחובות של עכו העות'מאנית חופף באופן מלא כמעט לתוואי הרחובות של עכו הצלבנית, שאותו אפשר לראות במפה הצלבנית המצורפת.

נקודת הדרכה 3: חדרי המגורים

- בכלא עכו בתקופה הבריטית הייתה ספריה, ושמו שם ספרים שתיארו את עכו. בין היתר השתמשו האסירים בספר שתיאר את המרחב התת קרקעי מתחת לכלא, כדי לתכנן את הבריחה שלהם מהכלא, ואכן הם חפרו מתחת לכלא ומצאו את האולמות, אולם זה לא סייע להם לברוח.
- האולמות בהם אנחנו נמצאים (#2 במפת האתר) היו בתקופה הצלבנית מעל פני הקרקע, ולא מתחת. הסיבה שאין הרבה חלונות מסביב היא שבאירופה חלון היה מקור לקור. החלון היחידי באולם פנה לפנים המתחם.
- שמם של המסדר ההוספיטלרי אינו קשור לבתי חולים, אלה לאירוח באופן רחב יותר. כשהנזירים ההוספיטלרי מגיעים לארץ הם מחליטים לתפקד כאבירים שאחראים על אירוח צליינים. כשצליינים מגיעים לארץ לאחר מסע ארוך חלקם חולים או פצועים, והנזירים הופכים את האכסניות שלהם לבתי חולים. הם לומדים מהערבים את סגולות ההיגיינה. באירופה עד אז התקלחו פעמיים בחיים, בטבילה לאחר הלידה ולאחר המוות, וההוספיטלרים לומדים מהערבים להתרחץ כל יום.
- המסדר ההוספיטלרי נודד ברחבי הים התיכון, דרך קפריסין ומלטה, ומתפזר ברחבי אירופה.
- ההשערה היא שהאולמות שבהם אנחנו נמצאים שימשו למגורים, ושמונת האולמות שימשו את שמונת האחוזות של המסדר (האנגלי, הצרפתי וכו').

- המסדר מגייס כספים מתרומות מרחבי אירופה, אבל היו להם גם מפעלים מקומיים, כמו מפעל לייצור סוכר מקנים שהיווה מקור פרנסה אדיר למסדר.
- באולם הגדול הנקרא "אולם האומנות" (3 במפת האתר), אפשר לראות שרידים מהתקופה הרומית, כולל פרסקאות על הקיר.

נקודת הדרכה 4: האולם היפה

- אנחנו ממשיכים מאולמות המגורים לאולם היפה (4 במפת האתר). צריך לזכור שהאזור כולו היה מעל פני הקרקע, וכדי להגיע לאולם היפה עברנו ברחוב מהתקופה הצלבנית. כשמגיעים הממלכים הם הורסים את הגגות של האולמות, אבל האולמות שורדים עד המאה ה-17 / 18, עד שמוקמת מחדש עכו בתקופה העות'מאנית.

נקודת הדרכה 5: המרתף וחדרי האוכל

- אנחנו נמצאים מתחת למפלס הרחוב הצלבני, במרתף (קריפטה) מהתקופה הצלבנית (5# במפת האתר). במקום נתגלו מצבות, שחלקן באופן מובהק מצבות של אבירים צלבנים. אנשי אצולה אירופאיים נקברו מתחת לרצפת כנסיות, בקריפטה, ומכאן הסיקו שכאן הייתה כנסייה, שמעליה נבנה מסגד.
- מהקריפטה אנחנו ממשיכים לאולם חדר האוכל (6# במפת האתר, ובתמונה למטה עם הצלבן רמי שמחפש סלע משקע חופי ומקבל על הראש מהמדריך שטוען שזה כורכר), ומשם יוצאים ממתחם אולמות האבירים.

אתר 4: המנהרה הטמפלרית

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ה', שבת: 9:00 – 18:00 (17:00 בשעון חורף) ו': 9:00 – 16:00 כניסה אחרונה שעה לפני הסגירה	טלפון: 04-9956706 אימייל: info@akko.org.il	ויצמן 1, עכו
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
49 ₪ כרטיס משולב לכל אתרי עכו העתיקה	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	באזור

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: הכניסה למנהרת הטמפלרים

- אנחנו נמצאים ברובע הפיזאני מהתקופה הצלבנית, שבו שכן אחד מחמשת החאנים של העיר, חאן השונה. השם "שונה" מתייחס לתבואה, שכן החאן שימש לאחסון התבואה שהגיעה מעבר הירדן בדרכה לאירופה.
- צמוד אלינו ממזרח נמצא חאן אל עומדן, חאן העמודים, שכל הנראה בו ישבה לשכת המכס של שליט העיר – הקטאנה.
- מנהרת הטמפלרים מתחילה כאן, מתחת לחאן השונה.

נקודת הדרכה 2: מנהרת הטמפלרים

- המנהרה התגלתה ב-1994 כשהיא מלאה בחול, בעקבות תיקון של סתימה בצנרת בבית מעל.
- המנהרה נבנתה ע"י הטמפלרים לפני כ-800 שנים, והיא שימשה כמעבר סודי מהרובע הטמפלרי לנמל, באורך 150 מטרים, לשם העברת סחורות ואף נשים שהגיעו מאיטליה.
- חצי מהתעלה חפורה בסלע האם, וחלקה בנויה מעל החפירה עם קמרונות בנויים מעל. השימוש המקורי של המנהרה לא ברור עד הסוף, אבל ההשערה היא שהמנהרה שימשה להברחת סחורות שהגיעו לעיר כדי להימנע מתשלום מס.

בתמונה, אביר טמפלרי ממוצא תימני מניף את חרבו המאיימת על עוברי אורח תמימים ונחמדים שניסו לפלוש למנהרה שלו. לא נרתענו...

אתר 5: מסגד אלג'זאר

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
אין שעות מוגדרות, אבל אין ביקורים בשעות תפילה	טל: 04-991-3039	רחוב אלג'זאר, עכו
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
	רצוי	נגישות מוגבלת
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	בקרבת מקום

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: חצר המסגד

- אנחנו נמצאים בחצר מסגד אלג'זאר, שנבנה בשנת 1781, ונקרא על שמו של אחמד באשה אלג'זאר, הקצב, שהיה המושל של ארץ ישראל בסוף המאה ה-18.
- המסגד בנוי בסגנון טורקי-עות'מאני קלאסי, בסגנון ההאגיה סופיה. זהו המסגד המפואר ביותר בעכו העתיקה, והוא משמש את האוכלוסייה המוסלמית המקומית עד היום.

- על פי המסורת, בקומה השנייה של המסגד ישנה תיבה שבה יש שיערה מזקנו של הנביא, בדומה לכיפת הסלע. השיערה מוצאת פעם בשנה, בלילת אלקאדר.
- המסגד יושב בתוך חצר מרובעת, ובראשו יש כיפה ירוקה שמעליה מינרט צר וגבוה, עם 127 מדרגות. המינרט המקורי נהרס ברעידת אדמה של 1927, ובנה מחדש.
- המסגד נבנה ע"י בנאים מיוון ומקפריסין, וחלק מחומרי הבניה, עמודי שיש וגרניט, הובאו בין היתר מעתיקות קיסריה ומשמשים במסגד בשימוש משני.
- בכניסה למסגד מוצב סביל, שמספק מים לכל דורש (אחת מהמצוות המוסלמיות של צדקה).
- בתוך החצר יש מתקן רחצה, מטהרה, שבה רוחצים המאמינים את אבריהם. מהמטהרה מוביל שביל עץ ישירות לתוך המסגד, על מנת לשמור על הטוהרה. המים למטהרה מגיע ממעיין שנמצא בקרבת מקום.

- בחצר המסגד יש גם שעון שמש, שנועד להנחות את המאמינים מתי להגיע לתפילה, וכן מבנה קבר של אחמד אלג'זאר (בתמונה למטה).

אתר 6: חומות העיר העתיקה

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
פתוח בכל שעות היום	טלפון: 1-700-70-80-20	
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לא	חלקית
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	לא	לא

נקודת הדרכה 1: חומות אלג'זאר

- ב-1291 נהרסת העיר בידי הממלוכים שהביסו את הצלבנים.
- במאה ה-18 עולה שליט נוסף, בן למשפחה בדואית בשם דהר אל-עומר, שאביו היה גובה מיסים, תפקיד שהועבר לבנו. דהר אלעומר עלה לגדולה וצבר כוח אדיר, למורת רוחו של הסולטן העות'מאני.
- דהר אלעומר בונה מחדש את העיר, כולל את החומה של העיר. הוא גם לוקח את היהודים, מפנה אותם מבית הכנסת למקום חלופי, ובונה במקום את המסגד שלו.
- דהר אלעומר לא מוצא חן, כאמור, בעיני העות'מאנים, והם שולחים כוח צבאי בראשות מחמוד אבו-נבוט, שמנסה לשחד את השומר של דהר אלעומר להרוג אותו. אלעומר בורח מהעיר, אבל הוא חוזר לקחת את אחת המאהבות שלו, ואז נתפס ומוצא להורג בידי חייליו. ראשו מובא אל אחמד אלג'זאר.
- אחמד אלג'זאר, ממוצא בוסני, עשה את הקריירה שלו כממלוק של השלטון המצרי. הוא מתמנה למושל עכו, ובונה בעיר מבנים מאוד מרשימים, ביניהם המסגד שנקרא על שמו.
- לאחמד ג'זאר, הקצב (או הגוזר), היה עוזר יהודי בשם חיים פרחי, שהיה חסר עין וכרות אף. את האף והעין כרת אחמד ג'זאר, כשלא היה מרוצה מיועצו. סביב אלג'זאר הסתובבו מעריצים רבים שכולם היו כרותי איבר אחד או יותר.
- אחת הסברות היא שהוא נקרא אלג'זאר כי עסק בשעותיו הפנויות בנגזרות נייר, שאותן חילק לתושבים.
- ב-1799 הגיע לארץ ישראל נפוליאון בונפארט. כשנפוליאון מבין שהסולטן רוצה לתקוף אותו במצרים, הוא מתכנן להקדים ולכבוש את עכו. הוא משתמש בספר של דהר אלעומר, שטוען שהחומות קלות לפריצה באמצעות תותחים.
- הבעיה היא שהצבא הבריטי החרים לו את התותחים בדרכם אל עכו דרך הים. כמו כן חומות העיר עובו ע"י אלג'זאר לפני שנפוליאון הגיע, ולאחר כשלונו של נפוליאון הוא בונה חומות חדשות.
- החומה החדשה שנבנתה היוותה מחנה צבאי שלם, ולא רק בתור חומה.

- החומות העות'מאניות נבנו לעמוד במצור, שכבר לא היה נהוג בתקופה שבה הם נבנו. גם בחומות ירושלים העות'מאניות ראינו משיקולי, שכבר לא היה בשימוש דורות לפני שנבנו.

